

Annales Universitatis Paedagogicae Cracoviensis

Studia Russologica IV (2011)

Halszka Górny

Obraz idei współzycia Słowian zachowany w toponimii Polski – na przykładzie nazw miejscowych motywowanych wybranymi imionami dwuczłonowymi

Dawny sposób percypowania, kategoryzowania i utrwalania w nazwach własnych świata wybranych pojęć i wartości stanowi punkt wyjścia rozważań opartych na opisie relacji wynikających z transemimizacyjnych zależności między dwiema grupami onimów¹. Przedmiotem niniejszego artykułu są nazwy miejscowe pochodzące od imion złożonych, których jeden, rzadziej oba człony nawiązują do istotnych dla ówczesnego człowieka kwestii związanych z utrzymaniem pokoju, stosunkiem do wroga, walki, wojny, a także z przejawami gościnności, będącej jednym z elementów współistnienia w społeczeństwie i rodzinie. Obraz idei współzycia Słowian można zatem odtworzyć m.in. z toponimów motywowanych imionami dwuczłonowymi z leksemami *mir* (**mirъ* ‘pokój, spokój, dobro’), *bor* (**borti* (sę), **boriti* (sę) ‘zмагаć się, walczyć’, **borъ* ‘walka’), *woj* (**vojъ* ‘wojownik’) czy *gost* (**gostъ* ‘gość’, **gostiti* ‘gościć’)², rzucającymi światło m.in. na skalę interesujących mnie procesów nominacyjnych.

Zbiór słowiańskich imion złożonych, też zrekonstruowanych z nazw miejscowych i nazwisk, ich geneza, budowa, pierwotne znaczenie czy pełnione funkcje, znane są przede wszystkim dzięki pracom M. Malec (np. 1971, 1975: 259–307, 1993: 30–36, też 2005: 217–236), a także innych badaczy, m.in. M. Karasia (1956: 260–281), K. Rymuta (2003: 68–71), K. Skowronek (1995: 73–100), J. Nalepy (1991: 87–97, 1992: 9–15) czy A. Bańkowskiego (1984: 127–160). W wyniku przeprowadzonych badań wyodrębniono ponad 80 imion z członem *-mir* (4 z *miro-*), np. *Dobromir*, *Kazimir*, *Przedmir*, *Spycimir*, *Twardomir*, *Zdzimir*, *Mirogniew*, *Mirostław*. Podobną frekwencję miały imiona z rdzeniem *-bor* (*borzy-*), np. *Chociebor*, *Czabor*, *Lutobor*, *Przemyslibor*, *Wyszebor*, *Borzygniew*, *Borzywoj*. Wśród imion z pierwszym członem *woj-* wymieniane są: *Wojciech*, *Wojmir*, *Wojstław*, *-woj* w drugim członie tworzy imiona *Budziwoj*, *Mściwoj*, *Nawoj*, *Sędziwoj*, *Strzeżywoj* itp. Człon *-gost*

¹ O próbie odtworzenia obrazu dawnego świata utrwalonego w nazwach własnych pisała m.in. A. Cieślíkowa (1999: 269–276), zob. też Z. Kaleta (1996: 7–13).

² Por. **gostъ* ‘człowiek obcy, nietutejszy, wędrowiec, przybysz’, łac. *hostis* najpierw ‘cudzoziemiec’, później ‘nieprzyjaciel’ (Bańkowski 2000: I: 462–463).

występował w 19 imionach typu: *Dobrogost, Miłogost, Trzebiegost, Uniegost, a gości-* w 7, np. *Gościrad, Gościśław, Gościwit, Gościwuj*.

Treści semantyczne imion złożonych, również tych, które zachowały się w toponimii Polski, zostały objaśnione w literaturze onomastycznej. Istotą niniejszych dociekań nie jest opis semantyki leksemów tworzących poszczególne imiona, lecz ukazanie stopnia rozpowszechnienia imiennictwa dwuczłonowego na podstawie historycznych i współczesnych zapisów nazw miejscowych³ oraz zarysowanie frekwencji, rozmieszczenia i chronologii ojkonimów motywowanych wybranymi imionami dwuczłonowymi. Tak sformułowany cel badawczy, stanowiący kontynuację podjętych już przeze mnie rozważań, poświęconych nazwom miejscowym pochodzącym od imion złożonych z pierwszym członem rozpoczynającym się na literę *B-* typu *Boguchwał, Borzysław, Budziwoj* (zob. Górny 2007: 101–117), pozwala spojrzeć na grupę toponimów odimiennych w relacji *imię dwuczłonowe – nazwa miejscowa – obiekt geograficzny*. Ogląd materiału badawczego, dokonany z takiej perspektywy, umożliwia ukazanie żywotności i produktywności interesujących mnie imion oraz trwałości ojkonimów w związku z trwałością lub nietrwałością obiektów (por. Cieślakowa 1996: 5–19). Przypisanie nazw nowym obiektom geograficznym w XIX w. oraz urzędowe zmiany nazw w XX w. przyczyniły się do wzbogacenia zasobu nazw odimiennych nawiązujących do najstarszej warstwy imiennictwa słowiańskiego. Nazwy, wprowadzane m.in. w miejsce wcześniejszych nazw niemieckich lub ziemczonych, sygnalizują powrót do korzeni, do polskiej tradycji nazewnictwa, w związku z czym zostały również uwzględnione w niniejszym tekście, np. *Choćmirowo*, słup.⁴ (: *Chociemir, Chocimir*), *Miłogoszcz*, kosz. (: *Miłogost*), *Mściwojów*, legn. (: *Mściwoj*), *Niedamirów*, jel. (: *Niedamir*), *Ścibórz*, opol. (: *Ścibor*).

Przyjrzenie się dawnym i obecnym zapisom nazw miejscowych, a także ciągłości chronologicznej dwuczłonowych nazw osobowych zachowanych w toponimii Polski daje obraz stopnia rozpowszechnienia imion złożonych, wskazując jednocześnie imiona znane w staropolszczyźnie i zachowane lub nie do dnia dzisiejszego oraz takie, które nie są znane z żadnych przekazów historycznych, a jedynym potwierdzeniem ich istnienia jest nazewnictwo miejscowe⁵. Dużą produktywność wykazują antroponimy z rdzeniem *mir*, co z pewnością świadczy o ich popularności w związku z przypisaną im treścią. Wskazuje także na wyznawane pierwotnie wartości, mentalność, sposób utrwalania w nazwie tego, co istotne w relacjach społecznych.

Podstawę nazw miejscowych stanowi ponad 50 imion z *-mir* (1 imię z *miro-*), wśród których znajdują się imiona potwierdzone w dokumentach historycznych z okresu od XII do XV w. o różnej współcześnie częstości występowania, np. *Chwalimir* (1265; 3 – 3)⁶, *Dobromir* (1265; 156 – 5), *Gniewomir* (1202; 223 – 3), *Godzimir*

³ Źródła nazw miejscowych wziętych pod uwagę w niniejszej pracy zostały zamieszczone w części bibliograficznej tekstu.

⁴ Przy lokalizacji toponimów stosuję podział administracyjny obowiązujący do 1998 r.

⁵ T. Skulina w artykule *O staropolskich regionalizmach w kobiecej antroponimii* (1994: 84, 89) zwraca uwagę na potrzebę ustalenia geografii imion męskich, a także opracowania zagadnienia dawności nazw rekonstruowanych z nazw miejscowych.

⁶ W nawiasach podaję datę pierwszego zapisu nazwy dwuczłonowej w *Słowniku staropolskich nazw osobowych* (SSNO), współczesną liczbę nosicieli na podstawie *Słownika*

(1434; 6 – 1), *Lubomir* (1400; 972 – 4), *Ludomir* (1398; 881 – 17), *Lutomir* (ok. 1265; 2 – 5), *Jaromir* (1287; 1010 – 4), *Kazimier*, *Kazimierz* (1468, 1400 (Kazimirz); 10, 357361 – 56⁸), *Mirostław* (1385; 231247 – 10), *Radomir* (1618; 967 – 5), *Sędzimir* (1434; 13 – 1), *Skarbimir* (XII; 14 – 3), *Sławomir* (1155; 208874 – 2), *Sulimir* (XIII; 3 – 3), *Świętomir* (1297; 1 – 2), *Włodzimir*, *Władzimir*, *Włodzimierz* (1382, 1265, brak; 6, 0, 84105 – 5), oraz takie, które nie należą do zasobu imion obecnie nadawanych: *Będomir* (ukr. *Budomir*) (1339 – 1), *Będzimir* (1388 – 1), *Chociemir*, *Chocimir*, *Kociemir*, *Kocimir* (1224, 1389, 1320, 1393 – 4), *Falimir* (1387, zob. *Chwalimir*), *Domiemir* (1397 – 1), *Kanimir*, *Kajmir* (1384, 1398 – 1), *Kazimir*, *Każmir* (1122, 1339, zob. *Kazimier*, *Kazimierz*), *Małomir* (1297 – 2), *Męcimir* (1237 – 1), *Myślimir* (1442 – 1), *Naczęmir* (1386 – 2), *Przemir* (1427 – 1), *Racimir* (1193 – 1), *Sędomir* (1391 – 1), *Świemir* (1470–1480 – 1, por. *Wszemir* 1136), *Tworzymir* (XII – 1), *Więcimir* (1253 – 1), *Wyszemir* (1391 – 3), *Zdzimir* (1204, por. *Zdzimierz* 1 – 3).

W toponimach utrwalone zostały nieużywane dziś (z wyjątkiem *Niemir*) imiona z negacją o pierwotnej funkcji magicznej, takie jak: *Niedamir* (1275 – 4), *Niemir*, *Niemier*, *Niemierz*, *Niemierza*, *Niemirz* (1136, 1410, 1388, 1244, 1456; 3, 0 – 18), *Niezmir* (1417 – 1), *Nieznamir* (1379 – 1). Semantyka wymienionych form wynikająca z ich struktury nie odpowiada właściwej treści przypisywanej im przez dawnych Słowian.

Nazwy miejscowe: *Bromierz* (dziś *Bromierz* i *Nowy Bromierz*), płoc., 1405 *Bromirz*⁹, *Brzezimierz*, wroc., 1285 *Bresmir*, *Damirów*, cz. wsi Ruda Tarnowska, dawniej wś, siedl., 1540 *Damyrowo*, *Kotomierz*, bydg., 1315 *Cothomirze*, *Kupimierz*, rad., 1416 de *Cupijmierz*, *Ludźmierz*, nowosąd., (1234) *Ludemir*, (1235) *Ludzimierz*, *Mędromierz* (dziś *Mały Mędromierz* i *Wielki Mędromierz*), bydg., 1313 *Mandromize*, *Mandromicze*, *Rozmierz*, opol., (1256) *Lozymyrza Polska*, 1375 *Rozmierz*, *Waćmierz*, gdań., (1282) *Wartzimir*, 1305 *Warcimirz* potwierdzają istnienie w staropolskim zasobie nazewniczym złożzeń: **Bromir*¹⁰, **Brzezmir*, **Chotemir*, **Chotomir*, **Damir*, **Kupimir*, **Ludzimir*, **Mądomir*, **Rozmi(e)r*, **Warcimir* niezapisanych w innych źródłach średniowiecznych¹¹. Co ciekawe, imiona *Bromir* i *Damir* mają współcześnie odpowiednio dwóch i dwunastu nosicieli. Imię **Czędomir* zostało odtworzone z nazwy nieistniejącej dziś osady *Czędomierz!*¹², koniń., notowanej w XV i XVI w. Brak późniejszych zapisów wynika z nietrwałości obiektu geograficznego. Zależność zaginiona nazwa – nietrwały obiekt potwierdza też nieistniejąca dziś nazwa wsi

imion współcześnie w Polsce używanych (SIW), po myślniku – orientacyjną liczbę toponimów (w tym także nazw osad, przysiółków, rzadziej części wsi) motywowanych przez imię złożone z uwzględnieniem form współcześnie nieistniejących, dubletów nazw identyfikujących różne obiekty i nazw powstałych w XIX i XX w. w wyniku zmian urzędowych lub w związku z koniecznością nazwania nowego obiektu.

⁷ Nazwa *Ludmierzyce*, wś, opol., dawniej *Lubomirzycy* (: *Lubomir*).

⁸ Liczba oikonimów podana łącznie z nazwami pochodnymi od imion *Kazimir*, *Każmir*.

⁹ Data i postać pierwszego zapisu nazwy miejscowej, sporadycznie również zapisów późniejszych.

¹⁰ Znak * przy imieniu oznacza, że zostało ono odtworzone z nazwy miejscowej.

¹¹ Z toponimu *Podamirowo*, wś, kosz. (1313 *Puddemersdorp*) rekonstruowana jest nazwa osobowa **Budimir* (Rzetelska-Feleszko, Duma 1985: 260).

¹² Wykrzyknik przy nazwie własnej oznacza, że dany toponim nie istnieje współcześnie.

Ludzimierz!, tarn., odnotowana w źródłach w XVI i XVII w. Przyczyną zaginięcia nazwy miejscowej *Gorzemirz!*, rad., 1456, motywowanej zrekonstruowanym imieniem dwuczłonowym **Gorzemir*, było zastąpienie nazwy inną formą onimiczną (por. *Godzimierz*). Nowa nazwa identyfikująca ten sam obiekt prezentuje identyczny typ nazewniczy, z tą różnicą, że w procesie nominacyjnym wykorzystano imię *Godzimir* znane zarówno z przekazów staropolskich, jak i z obecnej, wyjątkowo rzadkiej, praktyki nazewniczej.

Różny stopień rozpowszechnienia form imiennych sugeruje frekwencja nazw miejscowych. Zdecydowanie największą produktywność w tworzeniu nazw dawnych, ale też np. w nadaniach dziewiętnastowiecznych, można przypisać imionom: *Kazimir* (i warianty) – *Kazimierz*, *Kazmierowo*, *Kazmierów*, *Kazmierówka*, *Kazmierzów*, *Kazmierzew*, *Kazmierzewo*, *Kazmierzówka*, *Każmierów*, *Każmierz*, *Każmierzewo*, *Każmierzów*, *Każmierzyn*, *Każmirów* (zob. też Bijak 2001b: 125–135), *Niemir* (i warianty) – *Niemierze*, *Niemierzewo*, *Niemierzyce*, *Niemierzyn*, *Niemierzyno*, *Niemirowice*, *Niemirowo*, *Niemirów*, *Niemirówek*, *Niemiry*, *Niemirzewo!*, *Mirostław* – *Mirostław*, *Mirostławice*, *Mirostławiec*, *Mirostawy!*¹³.

Obszerna grupa toponimów, choć mniej liczna od wskazanej wcześniej, pochodzi od imion złożonych z leksemami *bor*, *woj*. Semantyka wymienionych rdzeni, antonimicznych względem leksemu *mir*, wskazuje pośrednio na kolejny istotny w kulturze Słowian aspekt relacji interpersonalnych, budujących – zachowany w onimii – obraz dawnego świata. Spośród ok. 30 imion dwuczłonowych z leksemem *bor*, stanowiących bazę nazw miejscowych, budowę przynajmniej 6 z nich znamy jedynie dzięki toponimom istniejącym od czasów najdawniejszych do współczesnych w takiej samej lub wariantywnej postaci, por. *Danabórz*, cz. Bukowca, dawniej wś, pil., 1153 ville ... *Domabore*, *Donaborów*, kal., 1219 *Domaborouo* (: **Domabor*), *Poborowo*, słup., 1436 *Poberow*, *Pobierowo*, szczec., 1368 *Poberow* (: **Pobor*), *Tanibórz*, pozn., (1292) 1561 *Tanborz* (: **Taniebor*), *Tęgobórz*, częst., 1356 de *Thangoborza* (: **Tęgobor*), *Unibórz*, szczec., 1308 *Unibur* (: **Uniebor*), a także dzięki nazwom znanym ze źródeł historycznych, lecz nienotowanym współcześnie ze względu na nietrwałość obiektu: *Chodziebórz!*, os., pozn., 1406 *Chodziborze*, 1780 *Chdzieborz* (: **Chodzibor*, **Chdziebor*).

Produktywność pozostałych złożań imiennych z *bor* i *woj*¹⁴ jest różna. Największą frekwencję mają toponimy bazujące na imionach: *Cibor*, *Ścibor* (1316, 1243; 0, 31) – ok. 18: *Ciborowice*, *Ciborów*, *Cibory*, *Cibórz*, *Ściborzyce*, *Ściborzyce Małe*, *Ściborzyce Wielkie*, *Ściborowice*, *Ścibórz* i nazwy typu *Cibory-Chrzczony*, *Cibory Gateckie*, *Borowskie Cibory*, *Sambor*, *Szembor* (1325, 1410; 79, 0) – ok. 15¹⁵: *Samborowice*, *Sambórz*, *Samborza!*, *Samborzewo!*, *Samborzec*, *Sambory*, *Szembory*, *Szymbory*¹⁶, *Przybor*, *Przebor* (1424, XII; 0, 1) – 12: *Przyborowice*, *Przyborowo*,

¹³ Niektóre nazwy identyfikują kilka, a nawet kilkanaście obiektów geograficznych.

¹⁴ Nazwy miejscowe Polski pochodzą zaledwie od kilku imion dwuczłonowych z leksemem *woj* (*Budziwoj*, *Mściwoj*, *Sędziwoj*, *Wojciech*, *Wojstaw*).

¹⁵ Zob. też E. Kowalczyk 1992: 164–181.

¹⁶ S. Rospond (1984: 340) toponimy *Samborze*, potem *Samborz*, uznaje za nazwy toponograficzne pochodzące od **sq̄borъje* w znaczeniu kompleks borów, gdyż przedrostek *sq̄-* oznaczał współ, razem. E. Rzetelska-Feleszko (1992: 235) pochodzenie imienia *Sambor* wiąże z prasłowiańskim wyrazem **sq̄borъ* 'to, co zebrane razem, zbiór'. Według wcześniejszych

*Przyborów, Przeborowice*¹⁷, *Myślitor* (1212; 1) – 11: *Myślitory, Myślitorz!*, *Myślitorzyce, Myślitorz, Myślitor!* lub *Myślitorz* (dziś *Myślitorzki*), *Racitor* (1189; 3) – 8: *Racitorów, Racitory, Racitorowice, Racitorz, Racitorów, Kropiwnica-Racitory, Borzysław* (1220; 0, por. *Borzysława* fem. 14) – 8: *Borzysław, Borzysławice, Borzysław, Borzysławice, Wojciech* (XI; 270332) – ok. 13: *Wojciechów, Wojciechowice, Wojciechowo, Wojciechówka, Wojcieszyn*. W innych nazwach miejscowych tego typu utrwalone zostały antroponimy rzadziej wykorzystywane w toponimicznym procesie nominacyjnym. Są to imiona funkcjonujące we współczesnym obiegu nazewniczym, ale nadawane – poza wyjątkami – niezwykle rzadko, np. *Dalebor* (1218; 1 – 1), *Lutobor* (1189; 1 – 2), *Nadbor* (1393; 1 – 3), *Przedbor* (1224; 1 – 2), *Stawobor* (XIII–XIV; 1 – 1), *Sulitor* (1497; 1 – 2), *Wszektor* (ok. 1265; 7 – 7), *Zabor* (ok. 1166; 1 – 3¹⁸), *Mściwoj* (1247; 13 – 2), *Wojstław* (1224; 42 – 4), oraz imiona niepoświadczane w dzisiejszym zasobie antroponimicznym: *Bolebor* (1223 – 1), *Borzyniew* (1424 – 2), *Chociebor* (1293 – 2), *Częstobor* (1203 – 1), *Osiębor* (1252 – 2), *Przybor* (1424, zob. *Przebor*), *Ruśbor* (1404 – 1), *Strogobor* (1382 – 1), *Włościtor* (1224 – 2), *Świebor* (XII, zob. *Wszektor*), *Zbor* (1204 – 4), *Zdziebor* (1404 – 1), *Budziwoj* (1198 – 5), *Sędziwoj* (1193 – 2).

Nietrwałość obiektu geograficznego (wieś, osada), do którego przypisany jest dany toponim, prowadzi do zaginięcia nazwy miejscowej, równoznacznej niekiedy z niezachowaniem – nawet w tej kategorii nazewniczej – imienia życzącego, np. *Chodzieborz!* (zob. wyżej), też *Osięborowice!*, włoc., *Samborza!*, leszcz., *Świeborowice!*, leszcz.¹⁹, a w przypadku nazw miejscowych o tym samym brzmieniu powoduje jedynie zmniejszenie frekwencji występowania określonej formy onimicznej, np. *Borzyniew!*, włoc., *Borzysław!*, wroc., *Samborowice!*, leszcz., *Zaborowice!*, kal.

Zmiany leksykalne nazw obserwujemy przy stałym trwaniu obiektu, a także wtedy, gdy – jak na to wskazują np. zapisy nazwy *Gościstawie!* (> *Goszanowo!*), pil. – osada współcześnie nie istnieje. Zaginione nazwy wsi *Gościradzice!*, krak., *Gościstaw!*, legn., wpływają na zmniejszenie liczebności form motywowanych imionami dwuczłonowymi z *gost*. Imiona *Gościrad*, *Gościstaw* zachowały się jednak w nazwach innych obiektów, np. *Gościradz*, bydg. Dwuczłonowe nazwy osobowe z leksemem *gost*, utrwalone m.in. w nazewnictwie miejscowym, świadczą – zdaniem J. Nalepy (1992: 15) – „o wybitnej cesze gościnności u dawnych Słowian”, potwierdzając realny związek treści zawartych w imionach złożonych z wartościami istotnymi dla naszych przodków. Dla większości spośród ok. 17 imion z rdzeniem *gost*, motywujących ponad 30 toponimów nazwa miejscowa jest jedynym dowodem na istnienie w staropolszczyźnie określonej formy imiennej, np. *Bydgoszcz*, 1238

ustaleń – zawartych m.in. w pracy M. Malec (1971: 69, 108) – wymienione imię należy uznać za złożenie z zaimka *samъ* + **borъ* < **boriti* ‘walczyć’, które można traktować jako formę skróconą z pierwotnej **Samobor* (por. serbsko-chorwackie *Samobor*) (zob. też Keber 1996: 423).

¹⁷ W niektórych nazwach istnieje możliwość podwójnej motywacji, np. *Przyborowo* (: *Przybor* lub wyrażenia przyimkowego *przy borze*).

¹⁸ Nazwa miejscowa *Zaborowice* może pochodzić również od nazwy określającej ludzi mieszkających za borem.

¹⁹ Imię *Osiębor* zachowało się w nazwie wsi *Osięborów*, rad., notowanej po raz pierwszy w 1407 r., natomiast *Sambor* i *Świebor* w kilku innych toponimach.

Budegac (: **Bydgost*), *Gostchorz*, siedl., 1507 *Gosthchorza* (: **Gostochor*), *Witrogoszcz*, pil., 1467 *Jutrogosky* (: **Jutrogost*), *Lubogoszcz*, ziel., 1208 *Lubogosch* (: **Lubogost*)²⁰, *Radgoszcz*, gorz., 1378 *Radgoscze*, *Redgoszcz*, dawniej wś, dziś cz. wsi Rąbczyn, pil., *Radgoszcz*, tarn., 1508 *Radgosza* (: **Radogost*²¹, **Radgost*), *Sadłogoszcz*, bydg., 1362 *Sodlogosz* (: **Siodłogost*), *Skorogoszcz*, opol., 1223 *Scorogostow most* (: **Skorogost*), *Sulgostów*, dawniej *Suligostów*, rad., 1508 *Sulygosthow* (: **Suligost*), *Zagość*, dziś dwie wsi *Nowa Zagość* i *Stara Zagość*, kiel., 1153 *Zagost* (: **Zagost*), *Zelgoszcz*, 1534 *Zeligosza* (: **Żeligost*). Inne złożenia z *gości-* i *-gost* utrwalone w nazewnictwie miejscowym, znane też ze źródeł średniowiecznych, współtworzą zbiór imion współcześnie nadawanych: *Dobrogost* (1153; 5 – 6), *Gościrad* (1204; 1 – 3), *Gościśław* (1214; 2 – 3), *Miłogost* (XII; 7 – 3). Warianty zaginionej nazwy wsi *Gościradzice!* (1198 *Gostiradic*, (1228) in *Gosciradichi*, (1232) *Radogoscice*), ilustrują pośrednio typowe dla antroponimii słowiańskiej, a utrwalone w toponimii Polski, zmiany w obrębie członów złożzeń imiennych, prowadzące do wykształcenia dwóch różnych imion.

Sufiksalne, fleksyjne, fonetyczne czy graficzne warianty nazw miejscowych mogą ułatwić m.in. dotarcie do prawidłowej motywacji nazwy, por. *Adamierz*, koniń., 1377 *Nadamirza*, 1404 de *Nedamirz* ... in *Nedamirze*, 1502 *Nyedamyrz*, 1511–1523 *Jadomyerz*, *Jadamyerz*, 1545 *Niedamierz* (: *Niedamir*), *Znamirowice*, nowosąd., 1389 de *Nesnamirouicz*, 1536 *Nieznamirowice* (: *Nieznamir*). Często ukazują proces stopniowej stabilizacji formy przypisanej do konkretnego obiektu, por. *Damyrowo* (1540), *Damirów* (1565), *Damirowo* (1576) (dziś *Damirów*, cz. wsi Ruda Tarnowska, dawniej wś), *Zandomir* (1136), *Sudomir* (1166), *Sandomiria* (1176, 1442, 1508), *Sandomirie* (1236) (dziś *Sandomierz*) itp. Zmiany nazw, najczęściej leksykalne, prowadzą do zmniejszenia liczebności odmiennych nazw miejscowych przy stałym trwaniu obiektu. Powstanie nowego obiektu geograficznego, zwykle z istniejącej wcześniej miejscowości, sprzyja powieleniu nazwy przez wprowadzenie członów odróżniających, np. *Gościeradów* > *Gościeradów Plebański*, *Gościeradów Ukazowy*, tarnob., *Jaromierz* > *Jaromierz*, *Nowy Jaromierz*, *Stary Jaromierz*, ziel., *Raciborowice* > *Raciborowice Dolne*, *Raciborowice Górne*, legn., a jego nietrwałość (obiekt zaginiony, niezidentyfikowany współcześnie lub być może włączony do innej miejscowości) powoduje zanik toponimów (ponad 20 form), np. *Budziwojewice!*, łęcz., *Chodziebórz!*, pozn., *Czędomierz!*, koniń., *Gościradzice!*, krak., *Jadamierz!*, pil., *Kajmirz!*, rad., *Ludzimierz!*, tarn., *Małomierz!*, piotr., *Myślborz!*, kosz., *Niedamirowice!*, pozn., *Niemirzewo!*, koniń., *Osiemborowice!*, włoc., *Racimierowo!*, pozn., *Samborza!*, leszcz., *Samborzewo!*, pozn., *Świeborowice!*, leszcz., *Świemirowo!*, gdań., *Świętomirowo!*, kal., *Zdzimirze!*, ostroł., lub ograniczenie występowania tak samo brzmiących nazw: *Borzygniew!*, włoc., *Borzysław!*, wroc., *Gniewomirowice!*, legn., *Gościśław!*, legn., *Samborowice!*, leszcz., *Zaborowice!*, kal.

Opisane w artykule ojkonimy tworzone były głównie w XIV, XV i XVI w. Najstarsze zapisy odnajdujemy w źródłach z XII i XIII w., np. 1238 *Budegac*, 1242 *Budegosta*, 1279 *Bidgoscha* (*Bydgoszcz*), 1198 *villam* ... *Gostiradic*, 1228 in *Gosciradichi* (*Gościradzice!*), 1153 *Zagost* (*Zagość*), (1273) 1445 *Raciborouicze*

²⁰ W SSNO zanotowana jest znana już w XII w. forma *Lubgost*.

²¹ Imię *Radogost*, niezapisane w dokumentach historycznych, potwierdzone jest czterokrotnie w SIW.

(*Raciborowice*), 1136 *Zandomir*, 1166 *Sudomir*, (1176) *Sandomiria* (*Sandomierz*)²², ok. 1240 *Sdzijmirze* (*Zdzimirze!*). Powstanie nazwy wsi *Kazimierza Mała* datuje się na wiek XI (por. 1063 in *Parva Cazimirza*).

Opis rozpowszechnienia dwuczłonowych nazw osobowych zachowanych w toponimii Polski wskazuje na ich różną produktywność. Imię złożone, zapisane w dokumentach średniowiecznych i istniejące lub nie w dzisiejszej bazie imion, lub zrekonstruowane z nazwy miejscowej²³, stanowi bazę jednego, kilku lub kilkunastu toponimów identyfikujących nawet kilkadziesiąt obiektów geograficznych. Zdecydowanie najwięcej nazw miejscowych zawiera w swojej podstawie imiona z leksemem *mir* (ok. 180), nieco mniej powstało od wyrażających odmienne treści złożenia z *bor* (ok. 115). Słowiańskie antroponimy z nagłosowym i wygłosowym członem *woj* tworzą ok. 25 toponimów, a z rdzeniem *gost* – ponad 30. W wyniku omówionego w artykule sposobu nominacji powstało co najmniej 350 onimów²⁴, identyfikujących obiekty w różnych regionach kraju. W tej grupie nazw ponad 130 oikonimów (w tym ok. 90 form od imion z rdzeniem *mir*) to nazwy nadane nowym obiektom w XIX w. lub ustalone urzędowo w wieku XX. Część nazw nie dotrwała do dziś ze względu na nietrwałość obiektów lub zmianę onimu. Niektóre nazwy określające dawniej odrębną jednostkę administracyjną zmniejszyły swój zasięg do części danej miejscowości, np. *Mięćmierz*, lub. (cz. *Kazimierza Dolnego*, dawniej *wś*). Zwiększeniu frekwencji niektórych formacji toponimicznych sprzyjało, wskazane wyżej, wyodrębnienie nowego obiektu.

Najwięcej toponimów motywowanych imionami odzwierciedlającymi centralną dla dawnych Słowian wartość związaną z zachowaniem pokoju, powstałych przed XVIII w. (ponad 80 nazw), występuje (bądź występowało) w Wielkopolsce, nieco mniej w Małopolsce, na Śląsku i Mazowszu. Sporo nazw miejscowych ustalonych urzędowo w XX w., nawiązujących do słowiańskiego dziedzictwa antroponimicznego, a mających na celu wyeliminowanie wcześniejszych nazw niemieckich lub nazw zgermanizowanych identyfikuje obiekty zlokalizowane na ziemiach odzyskanych. Nazwy nadane miejscowościom w XIX w. (często o charakterze pamiątkowym) występują w Wielkopolsce, też na Mazowszu i w Małopolsce (zob. mapy). Nacechowane pozytywnie imiona z członami *-gost*, *gości-* wykorzystano przede wszystkim do utworzenia nazw w Wielkopolsce, też na Śląsku. Idei pokoju towarzyszą przeciwstawne jej tendencje do wojny, związanej paradoksalnie także z utrzymaniem pokoju. Te ścierające się, a jednocześnie nakładające na siebie, sfery egzystencji człowieka bliskie były również dawnym Słowianom. Świadczy o tym semantyka leksemów zachowanych w dwuczłonowym imiennictwie staropolskim motywującym nazwy miejscowe. Kartograficzne zestawienie najstarszej

²² Niektóre dokumenty znane są jedynie z późniejszych odpisów.

²³ Imiona odtworzone z nazw miejscowych stanowią zbiór obejmujący ponad 30 form, por. **Bromir*, **Brzezmir*, **Chotemir* // **Chotomir*, **Czestmir* // **Czimir* // **Cieciemir*, **Czędomir*, **Damir*, **Gorzemir*, **Kupimir*, **Ludzimir*, **Mądroimir*, **Rozmir* // **Rozmier*, **Warcimir*, **Wielimir*, **Zdziemir*; **Chodzibor*, **Domabor*, **Pobor*, **Taniebor*, **Tęgobor*, **Uniebor*, **Bydgost*, **Gostochor*, **Jutrogost*, **Lubogost*, **Małogost*, **Radogost* // **Radgost*, **Siodłogost*, **Skorogost*, **Suligost*, **Zagost*, **Żeligost*.

²⁴ Podana liczba obejmuje wszystkie nazwy, a zatem również dublety nazewnicze, nazwy nieistniejące obecnie oraz nadane w czasach współczesnych.

- nazwy istniejące obecnie
- nazwy nieistniejące obecnie

Rozmieszczenie nazw miejscowych motywowanych imionami dwuczłonowymi z *-mir*, *miro-*, utworzonych do XVIII w.

- nazwy ustalone urzędowo w XX w. w miejsce wcześniejszych nazw niemieckich lub zniemczonych
- nazwy nadane miejscowościom w XIX w.

Rozmieszczenie nazw miejscowych nawiązujących do toponimów od imion dwuczłonowych z *-mir*, *miro-*, nadanych po XVIII w.

grupy toponimów pochodzących od złożzeń z *bor* wskazuje ich największą frekwencję na Mazowszu, zwłaszcza północnym (np. w Łomżyńskim i Ciechanowskim) oraz w Wielkopolsce. Nieco mniej nazw powstało w Małopolsce i na Śląsku. Nazwy pochodzące od imion z *woj* znane są głównie w ziemi kieleckiej i opolskiej.

Omówione nazwy miejscowe można traktować jako przyczynek do historii osadnictwa. Najstarsze toponimy pochodzące od imion, których pierwotne treści sytuują je na antonimicznej skali *pokój* – *wojna*, identyfikują obiekty m.in. w dawnych centrach osadniczych (por. np. mapa).

Zarysowany w artykule opis nazw miejscowych motywowanych wybranymi imionami dwuczłonowymi w kontekście relacji *imię dwuczłonowe* – *nazwa miejscowa* – *obiekt geograficzny* ukazuje – dzięki zestawieniu onimów – powszechność tego sposobu nominacji, produktywność i żywotność form imiennych, stanowiących bazę nazw miejscowych, trwałość toponimów w związku z trwaniem lub nietrwaniami obiektów, frekwencję i rozmieszczenie nazw, ich wariantywność oraz typy strukturalne. Wśród nich można wyróżnić nazwy dzierżawcze z pierwotnymi sufiksami **-jb* (**-ja*, **-je*), np. *Borzyniew!*, *Budomierz*, *Brzemierz*, *Czędomierz!*, *Gościstaw!*, *Gościstawiel!*, *Jaromierz*, ziel., *Kazimierz*, np. sier., *Kotomierz*, *Kupimierz*, *Mirosław*, pil., płoc., *Rusibórz*, *Rozmierz*, *Samborza!*, *Sandomierz*, *Tęgobórz*, *Zagość*, *Zdzimirze!*, **-ovъ* (**-ova*, **-ovo*), np. *Falmierowo* (1402 *Chwalimirowo*), *Koćmierzów* (1413 de *Choczimierow*), *Racimierowo!*, *Sulgostów*, *Świemirowo!*, *-evъ* (**-eva*, **-evo*), np. *Samborzewo!*, *-inъ* (**-ina*, **-ino*), np. *Lutomierzyn*, *Suliborzyno!* czy z przyrostkiem *-ec*, np. *Samborzec*, a także nazwy patronimiczne z sufiksem *-ice* (*-owice// -ewice*) < *icy* < **itjo*, np. *Mirosławice*, płoc., sier., też pozn. (dziś *Mirosławki*, por. 1411 *Mirosławice*), *Osiemborowice!*, *Sulmierzyce*, *Wyśmierzyce*. Rzadziej pojawiają się nazwy rodowe, np. *Mysłibory*, *Szembory*²⁵.

Literatura

- Bańkowski A., 1984, *Staropolskie imiona dwuczłonowe z osobliwymi składnikami*, „Onomastica”, t. XXIX, s. 127–160.
- Bańkowski A., 2000, *Etymologiczny słownik języka polskiego*, t. I. A–K, Warszawa.
- Cieślakowa A., 1996, *Metody w onomastycznych badaniach różnych kategorii nazw własnych*, „Onomastica”, t. XLI, s. 5–19.
- Cieślakowa A., 1999, *Nazwy własne w procesie rekonstrukcji obrazu dawnego świata*, [w:] Pajdzińska A., Krzyżanowski P. (red.), *Przeszłość w językowym obrazie świata*, Lublin, s. 269–276.
- Górny H., 2007, *Nazwy miejscowe motywowane imionami dwuczłonowymi typu Boguchwał, Borzysław, Budziwoj – rozmieszczenie, chronologia, frekwencja*, „Onomastica”, t. LII, s. 101–117.
- Kaleta Z., 1996, *Świat ludzkich wartości odzwierciedlony w nazwach własnych osób (semantyka imion staropolskich z członami - mir, - mysl, - sław na tle indoeuropejskim)*, „Slavia Occidentalis”, t. LIII, s. 7–13.

²⁵ Niektóre toponimy pierwotnie miały inne sufiksy, co potwierdzają pierwsze zapisy nazw, np. *Będźmierowice*, bydg., (1365) 1400 *Bandzemyr*, *Bandzemir*, *Kotomierz*, bydg., por. 1315 *Cothomirze*, *Lutomierzyn*, ciech., por. 1404 *Lutomerzino*, *Luthomirzs*, *Radgoszcz*, gorz., por. 1378 *Radgoszcze*.

- Karaś M., 1956, *O staropolskich imionach dwuczłonowych zachowanych w nazwach miejscowych*, „Onomastica”, t. II, s. 260–281.
- Keber J., 1996, *Leksikon imen. Izvor imen na Slovenskem*, Celje.
- Malec M., 1971, *Budowa morfologiczna staropolskich złożonych imion osobowych*, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk.
- Malec M., 1975, *Staropolskie nazwy osobowe z negacją nie oraz z przyimkami b(i)ez, brzez, przez*, „Polonica”, t. I, s. 259–307.
- Malec M., 1993, *Dobór znaczeniowy członów imiennych w słowiańskich imionach złożonych*, [w:] W. Wenzel (red.), *Namenkundliche Informationen*, Beiheft 17, *Anthroponymica Slavica*, Leipzig, s. 30–36.
- Malec M., 2005, *Staropolskie imiona dwuczłonowe w XX wieku. Dziedzictwo i innowacje*, „Onomastica”, t. L, s. 217–236.
- Nalepa J., 1991, *Pokój i wojna w staropolskich imionach* (cz. 1), „Język Polski”, t. LXXI, z. 2, s. 87–97.
- Nalepa J., 1992, *Pokój i wojna w staropolskich imionach* (cz. 2), „Język Polski”, t. LXXII, z. 1, s. 9–15.
- Rospond S., 1984, *Słownik etymologiczny miast i gmin PRL*, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk–Łódź.
- Rymut K., 2003, *Warstwy chronologiczne w słowiańskich dwuczłonowych nazwach osobowych*, [w:] idem, *Szkice onomastyczne i historycznojęzykowe*, Kraków, s. 68–71; przedruk za: *Zbornik referatov*, Ljubljana 1981, s. 417–476.
- Rzetelska-Feleszko E., Kowalczyk E., 1992, *Nazwy obronne Słup, Samborza i Zawada a zagadnienie obrony stałej ziem polskich w średniowieczu*, Warszawa 1992, rec., „Onomastica”, t. XXXIX, s. 233–236.
- SIW – *Słownik imion współcześnie w Polsce używanych*, wyd. K. Rymut, Kraków 1995.
- Skowronek K., 1995, *Imiona dwuczłonowe motywujące współczesne nazwiska polskie*, „Onomastica”, t. XL, s. 73–100.
- Skulina T., 1994, *O staropolskich regionalizmach w kobiecej antroponimii*, [w:] M. Kucala, Z. Krążyńska (red.), *Studia historycznojęzykowe I*, Kraków, s. 81–92.
- SSNO – *Słownik staropolskich nazw osobowych*, Taszycki W. (red.), t. I–VI, Wrocław 1965–1983, t. VII. Suplement oprac. pod kierunkiem M. Malec, Wrocław 1984–1987.

Źródła nazw miejscowych

- Bijak U., 2001a, *Nazwy miejscowe południowej części dawnego województwa mazowieckiego*, Kraków.
- Bijak U., 2001b, *Imię Kazimierz i jego derywaty w toponimii polskiej*, [w:] Cieślíkowa A., Czopek-Kopciuch B. (red.), *Toponimia i oronimia*, Kraków, s. 125–135.
- Borek H., 1972, *Opolszczyzna w świetle nazw miejscowych*, Opole.
- Borek H., 1988, *Górny Śląsk w świetle nazw miejscowych*, Opole.
- Kopertowska D., 1984, *Nazwy miejscowe województwa kieleckiego. Nazwy miast i wsi, nazwy części miast i wsi oraz nazwy alei, placów, ulic i osiedli mieszkaniowych*, Warszawa–Kraków.
- Kopertowska D., 1994, *Nazwy miejscowe województwa radomskiego. Nazwy miast i wsi, nazwy części miast i wsi oraz nazwy osiedli mieszkaniowych, placów, alei i ulic*, Kielce.
- Kowalczyk E., 1992, *Nazwy obronne Słup, Samborza i Zawada a zagadnienie obrony stałej ziem polskich w średniowieczu*, Warszawa.

Lubaś W., 1968, *Nazwy miejscowe południowej części dawnego województwa krakowskiego*, Wrocław–Warszawa–Kraków.

Nazwy geograficzne Śląska, 2004, 2007, Sochacka S. (red.), t. XI, XIII, Opole.

Nazwy miejscowe Polski. Historia. Pochodzenie. Zmiany, 1996–2007, K. Rymut (red.), t. I–VII, Kraków i kartoteka.

Rymut K., 1967, *Nazwy miejscowe północnej części dawnego województwa krakowskiego*, Wrocław–Warszawa–Kraków.

Rzetelska-Feleszko E., Duma J., 1985, *Dawne słowiańskie nazwy miejscowe Pomorza Środkowego*, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk–Łódź.

Rzetelska-Feleszko E., Duma J., 1991, *Dawne słowiańskie nazwy miejscowe Pomorza Szczecińskiego*, Warszawa.

Wójcik U., 2001, *Nazwy miejscowe dawnego województwa rawskiego*, Warszawa–Kraków.

Zierhoffer K., 1957, *Nazwy miejscowe północnego Mazowsza*, Wrocław.

Skróty

- bydg. – woj. bydgoskie
- cz. – część
- częst. – woj. częstochowskie
- fem. – femininum
- gorz. – woj. gorzowskie
- kal. – woj. kaliskie
- kiel. – woj. kieleckie
- koniń. – woj. konińskie
- kosz. – woj. koszalińskie
- krak. – woj. krakowskie
- legn. – woj. legnickie
- leszcz. – woj. leszczyńskie
- lub. – woj. lubelskie
- łęcz. – ziemia łęczycka
- łomż. – woj. łomżyńskie
- nowosąd. – woj. nowosądeckie
- opol. – woj. opolskie
- ostroł. – woj. ostrołęckie
- pil. – woj. piłskie
- piotr. – woj. piotrkowskie
- płoc. – woj. płockie
- pozn. – woj. poznańskie
- przem. – woj. przemyskie
- rad. – woj. radomskie
- siedl. – woj. siedleckie
- śhup. – woj. śhupskie
- szczec. – woj. szczecińskie
- tarn. – woj. tarnowskie

- włoc. – woj. wrocławskie
wroc. – woj. wrocławskie
wś – wieś
ziel. – woj. zielonogórskie

Представление идеи сосуществования славян, сохранившееся в топонимии Польши, на примере топонимических наименований, мотивированных избранными двуосновными именами

Резюме

В статье представлены наименования географических объектов мотивированных общеславянскими двуосновными именами с лексемами *мир* (**mirъ* 'мир, спокойствие, добро'), *бор* (**borti (sę), *boriti (sę)* 'бороться, воевать', **borъ* 'борьба'), *вой* (**vojъ* 'воин') и *гост* (**gostъ* 'гость', **gostiti* 'гостить') в отношении *двуосновное имя – название топонима – географический объект*. Вышеизложенная группа ойконимов показывает степень распространения и живучесть двуосновных имён, лежащих в основе географических названий, их расположение, частотность, хронологию и вариантивность, а также их устойчивость в связи с продолжительностью или исчезновением объектов.